

СЕКЦІЯ 17.

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОУСТРОЮ, ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ, ІНШИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, АДВОКАТУРИ

АРАКЕЛЯН МІНАС РАМЗЕСОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
проректор з навчальної роботи, професор кафедри міжнародного
та європейського права, кандидат юридичних наук

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Сучасна правова демократична держава зобов'язана всіма способами і механізмами охороняти і захищати права і свободи людини і громадянина. Виходячи з наведеного, доцільним видається теоретичне осмислення трансформації концепції правозахисної діяльності в Україні відповідно до нових умов державного та правового розвитку.

Концепція правозахисту є теоретичною конструкцією, яка поєднує науково обґрунтовані положення щодо правової природи, інституалізації та якісних характеристик правозахисту, що надає можливість сформулювати комплексне уявлення про зазначену категорію. Вона є системою поглядів, упорядкованих знань щодо розуміння та пізнання правозахисту як особливого явища правової реальності.

У концепції правозахисту необхідно виокремити наступні її складові: нормативну, тобто правотворчу діяльність щодо нормативного закріплення та визнання прав і свобод, а також механізмів їх реалізації та захисту; ідеологічну, яка включає в себе правову культуру, правосвідомість і правову ідеологію; інституціональну, яка включає в себе колективні та індивідуальні суб'єкти, правозахисну функцію, правозахисну діяльність і правозахисну систему.

Щодо нормативної складової концепції правозахисту слід зазначити, що визнання і концептуалізація прав і свобод людини і громадянина як соціальної цінності нерозривно пов'язані зі створенням ефективного механізму їх реалізації і захисту, тому в більшості нормативно-правових актів, які регулюють цю сферу, вони не тільки визнаються і закріплюються, але й містять норми, що створюють механізм їх реалізації та захисту.

Аналіз інституціональної складової концепції правозахисту потребує звернення до проблематики розмежування правоохоронної та правозахисної діяльності та засобів їх реалізації. Поняття «захист» і «охорона» в контексті прав і свобод людини дозволяє виділити в структурі держави правозахисні та правоохоронні органи. Що стосується правоохоронної діяльності, то існує категоріальна неузгодженість стосовно її змісту, на що звертає увагу більшість дослідників.

Правоохоронна діяльність реалізується через правоохоронні органи, на склад яких існують різні точки зору. Для радянського періоду характерним було розширене трактування правоохоронних органів, до яких включалася велика кількість державних органів, причетних до захисту та охорони прав і свобод людини. Напрямок та динаміка розвитку сучасного українського суспільства, пов'язаного із євроінтеграційними процесами, обумовили зміну концепції правоохоронної та правозахисної діяльності. На думку В. Тація, для уточнення складу правоохоронних органів та їх упорядкування необхідно виокремити: 1) органи охорони правопорядку; 2) контрольні (юрисдикційні) органи виконавчої влади; 3) органи охорони Конституції та державного контролю [1, с. 6].

З урахуванням сучасного законодавства, трансформується узагальнюючий концепція правоохоронної діяльності, яка реалізовується через правоохоронні органи, до яких включено значну кількість державних органів та інститутів. Нині до органів, які виконують правоохоронну діяльність, доцільно віднести лише ті, функціональне призначення яких пов'язано з охороною правопорядку, а також припиненням посягань на нього, наприклад, органи поліції, слідства, національної безпеки. У європейських країнах їх називають силами чи органами правопорядку.

Що стосується органів, які виконували наглядово-контрольну функцію та відносилися до правоохоронних, то вони мають конкретне функціональне спрямування по здійсненню контролю та нагляду у правоохоронній сфері, це, наприклад, органи прокуратури, які здійснюють нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство та нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (ст. 2 Закон України «Про прокуратуру»).

В рамках реалізації правоохоронної та правозахисної діяльності застосовуються відповідні заходи правової охорони і заходи правового захисту, які відрізняються одне від одного. Заходи охорони носять яскраво виражений каральний характер і завжди пов'язані з правопорушенням, вони покликані протистояти їм, у тому числі шляхом загрози покладання на можливого правопорушника нового обов'язку – обов'язку зазнавати конкретної міри покарання. До заходів охорони, перш за все, відносяться заходи юридичної відповідальності, що містять у собі штрафні санкції, що застосовуються за винне протиправне діяння.

Що стосується заходів правового захисту, то вони зумовлені, перш за все, потребою в гарантуванні нормального ходу розвитку правових відносин, у тому числі й охоронних, але не за допомогою заборон, забезпечених штрафними санкціями, а шляхом спонукання суб'єкта до виконання раніше покладеного, але не виконаного юридичного обов'язку. Заходи захисту також призначені для забезпечення суб'єкта права від дій, що тягнуть за собою незаконне і необґрунтоване обмеження його прав і свобод, у тому числі – і на це необхідно звернути особливу увагу – і в ході застосування до нього заходів охорони. Спонування суб'єкта до виконання юридичного обов'язку, що не забезпечений штрафною санкцією, охоплюється поняттям «міра правового захисту» [2, с. 228].

Отже, заходи правового захисту відрізняються від заходів правової охорони, оскільки найважливішою ознакою заходів правового захисту є відсутність у них репресивної (каральної) мети, внаслідок чого вони виконують попереджувальні та відновлювальні функції. Заходи захисту прав і свобод діють тільки тоді, коли права і свободи ще не порушені, а лише ускладнена їх реалізація. На відміну від них, заходи правової охорони застосовуються лише за умов наявності вини.

Становлення правозахисної діяльності – це тривалий історичний процес виникнення і розвитку теоретичних ідей про державно-правову діяльність у сфері захисту прав і свобод, їх впровадження у нормативно-правові акти та створення інституційного механізму їх реалізації, захисту та охорони. Вона є об'єктивною необхідністю, що має загально-соціальну, моральну цінність і юридичну значимість.

Видається слушним сформулювати правозахисну діяльність як соціально-правову активність певних суб'єктів, яка базується на легітимних процедурах з урахуванням принципів верховенства права, гуманізму та демократизму, і спрямована на відновлення порушених прав і законних інтересів осіб. Така дефініція відповідає сформованій системі правозахисту, що склалась у сучасній державі.

Список використаної літератури:

1. Тацій В. Поняття та система правоохоронних органів: у контексті системних змін до Конституції України / В. Тацій // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. – Харків, 2012. – № 4. – С. 3-17.
2. Рагимов А. Т. Правозащитные отношения: вопросы теории и методологии : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / А. Т. Рагимов. – Москва, 2011. – 338 с.

Ключові слова: концепція, правозахист, правозахисна діяльність, правоохоронна діяльність, правоохоронні органи, заходи правового захисту, заходи правової охорони.

Ключевые слова: концепция, правовая защита, правозащитная деятельность, правоохранительная деятельность, средства правовой защиты, средства правовой охраны.

Key words: conception, human rights protection, human rights activities, law enforcement activities, police, measures of legal protection.